TALÓS
ISSN : Applied
TALÓS: Saliksik sa Wika, Kalinangan, at Likas-Kayang Pag-unlad
(TALÓS: Philippine Journal of Language, Culture, and Sustainable Development)
Vol. 1, No. 2, 2026 | DOI:

Sosyolohikal na Pagsusuri sa mga Piling Nobela ni Lualhati Bautista: Kagamitang Pagtuturo

Melecio V. Tagapia Jr.
Teacher I, Ambassador Pablo R. Suarez Jr National High School, Bohol, Philippines

Abstrak: Ang pag-aaral na ito ay naglalayong suriin ang mga sosyolohikal na aspekto ng tatlong piling nobela ni Lualhati Bautista—Gapô, Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, at Dekada '70—upang matukoy ang mga nangingibabaw na elementong pampanitikan, temang panlipunan, at pagpapahalagang magsisilbing batayan sa pagbuo ng mungkahing kagamitang panturo sa panitikang Filipino. Ginamit ang kwalitatibong pagdulog at deskriptibo-analitikal na disenyo na nakabatay sa mga teoryang Sosyolohikal, Feminismo, Marxismo, at Postkolonyalismo. Isinagawa ang dokumentaryong pagsusuri gamit ang Content Analysis Checklist, Thematic Analysis Guide, at Krayterya sa Pagsusuri ng Pagpapahalagang Moral. Sinuri ang mga datos sa pamamagitan ng kwalitatibong pagsusuri sa nilalaman, tematikong pagsusuri, at integratibo at komparatibong pagsusuri. Natuklasan na nangibabaw sa Gapô ang kolonyalismo, rasismo, at krisis sa pagkakakilanlan; sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, ang patriyarkiya, kalayaan, at pananagutan ng kababaihan; at sa Dekada '70, ang politikal na pagkamulat, aktibismo, at karanasan sa panahon ng Batas Militar. Lumitaw din ang mga pagpapahalagang kultural, pampolitika, pang-ekonomiya, at pang-espiritwal na nagpapakita ng ugnayan ng personal na karanasan at lipunang Pilipino. Iminumungkahi ang paggamit ng mga nobela bilang kagamitang panturo at pagpapalawak ng pagsusuri sa iba pang akdang pampanitikan. Kaugnay ang pag-aaral sa SDG 4 (De-kalidad na Edukasyon), SDG 5 (Pagkakapantay-pantay ng Kasarian), at SDG 16 (Kapayapaan, Katarungan, at Matatag na mga Institusyon). Ang potensiyal na ambag nito sa napapanatiling pag-unlad ay nakatuon sa pagpapaunlad ng edukasyon, pagpapahalaga sa kulturang Pilipino, at pagpapalalim ng kamalayang panlipunan. Gayunman, hindi pa nasusukat ang aktuwal na bisa ng mungkahing kagamitang panturo sa pagkatuto ng mga mag-aaral.

Mga Susing Salita Batas Militar; Feminismo; Kagamitang Panturo; Kolonyalismo; Panitikang Filipino; Patriyarkiya; Postkolonyalismo; Sosyolohikal Na Pagsusuri

INTRODUKSIYON

Ang panitikan ay nagsisilbing salamin ng lipunan at mahalagang instrumento sa pag-unawa sa mga karanasan, pagpapahalaga, at suliraning kinakaharap ng mga Pilipino. Sa mga nobelang Gapô, Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, at Dekada '70, inilalarawan ni Lualhati Bautista ang mga usaping may kaugnayan sa kolonyalismo, patriyarkiya, diskriminasyon, at panlipunang kamalayan. Nakatuon ang pag-aaral na ito sa sosyolohikal na pagsusuri sa mga piling nobela upang matukoy ang kanilang mga temang panlipunan, pampolitika, pang-ekonomiya, at pangkultura at magamit ang mga natuklasan bilang batayan sa pagbuo ng mungkahing kagamitang panturo sa panitikang Filipino.

Ang panitikan ay hindi lamang anyo ng sining kundi isang daluyan ng mga karanasan at realidad na humuhubog sa lipunan. Sa pamamagitan ng mga akdang pampanitikan, naipapahayag ang mga suliraning may kaugnayan sa kapangyarihan, pagkakakilanlan, kasarian, at katarungang panlipunan. Ayon kay Cole (2018), binibigyang-diin ng sosyolohikal na pagsusuri ang kontekstong kultural, ekonomiko, at politikal sa isang akda. Makikita ang ganitong pananaw sa mga nobela ni Lualhati Bautista. Inilalarawan sa Gapô ang kolonyal na impluwensiya at diskriminasyon; sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, ang mga hamon sa kababaihan sa isang patriyarkal na lipunan; at sa Dekada '70, ang panlipunang pagkamulat at pakikibaka sa panahon ng Batas Militar. Dahil dito, mahalagang suriin ang mga akdang ito upang maipakita ang ugnayan ng panitikan at lipunan at matukoy ang kanilang maaaring ambag sa pagtuturo ng panitikang Filipino.

Ipinakita nina Fernandez (2019) at Arbasto (2019) na ang panitikan ay hindi lamang sining kundi repleksiyon ng buhay. Kaugnay nito, binigyang-diin nina Bañez at Bañez (2019) ang papel ng panitikan sa paghubog ng kamalayang panlipunan ng mga mag-aaral. Batay sa mga pananaw na ito, mahalagang suriin ang panitikan bilang instrumento sa pag-unawa sa mga karanasan ng tao at sa mga estrukturang panlipunang nakaaapekto sa kaniyang pagkatao. Sa mga nobela ni Bautista, makikita ang mga temang kolonyalismo, patriyarkiya, diskriminasyon, pagkakakilanlan, at pakikibakang panlipunan. Ipinahihiwatig ng mga kaugnay na literatura na ang sosyolohikal na pagsusuri ay maaaring makatulong sa pag-uugnay ng mga elementong pampanitikan sa mas malawak na kalagayang pangkultura, pang-ekonomiya, at pampolitika. Nagbibigay rin ito ng batayan sa paggamit ng mga akdang lokal bilang makabuluhang kagamitang panturo.

Sa kontekstong lokal at pambansa, inilalarawan ng mga nobela ni Bautista ang iba't ibang karanasan sa lipunang Pilipino. Sa Gapô, ang lungsod ng Olongapo ay nagsisilbing tagpuan ng mga usaping may kaugnayan sa presensiyang militar ng Estados Unidos, neokolonyalismo, at diskriminasyon. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, inilalarawan ang mga hamon sa pagiging babae at ina sa isang urbanong lipunan. Samantala, ang Dekada '70 ay nakatuon sa karanasan ng isang pamilyang Pilipino sa panahon ng Batas

Militar. Sa mas malawak na konteksto, ang mga usaping kolonyalismo, hindi pagkakapantay-pantay ng kasarian, at karapatang pantao ay nagbibigay ng mga puntong maaaring iugnay sa pagtalakay sa mga suliraning panlipunan sa iba't ibang lipunan. Gayunman, nakasentro ang kasalukuyang pag-aaral sa mga karanasang Pilipino na inilalarawan sa tatlong nobela at hindi nagsasagawa ng paghahambing sa mga akdang mula sa ibang bansa. Binibigyang-diin ng ganitong konteksto ang kahalagahan ng pagsusuri sa panitikang Pilipino bilang paraan ng pag-unawa sa kasaysayan, kultura, at mga usaping panlipunang inilalarawan sa mga akda.

Nakabatay ang pag-aaral sa teoryang Sosyolohikal na ginagamit upang suriin ang ugnayan ng mga akdang pampanitikan at ng lipunang kanilang inilalarawan. Ayon kay Cole (2018), mahalagang isaalang-alang ang mga kontekstong kultural, ekonomiko, at politikal sa pagsusuri ng isang akda. Ginagamit din sa pag-aaral ang Feminismo, Marxismo, at Postkolonyalismo bilang mga lente sa pagsusuri sa mga piling nobela. Ang Postkolonyalismo ay inilalapat sa Gapô upang suriin ang impluwensiya ng kolonyalismo, neokolonyalismo, at krisis sa pagkakakilanlan. Ang Feminismo naman ay ginagamit sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa? upang maunawaan ang kalagayan ng kababaihan, mga patriyarkal na inaasahan, at paghahangad ng kalayaan. Samantala, ginagamit ang Marxismo sa Dekada '70 upang suriin ang tunggalian ng uri, mga ugnayan ng kapangyarihan, at panlipunang pagkamulat. Sa pamamagitan ng mga teoryang ito, sinusuri ang mga paksa, tauhan, tagpuan, pananaw, at simbolismo upang matukoy ang kanilang kaugnayan sa mga isyung panlipunan at sa mga pagpapahalagang inilalarawan sa mga nobela.

Bagaman may mga naunang pag-aaral tungkol sa mga akda ni Lualhati Bautista, binibigyang-diin sa orihinal na pananaliksik ang kakulangan ng mga pag-aaral na nakatuon sa paggamit ng kaniyang mga nobela bilang kagamitang panturo. Mahalagang matugunan ang puwang na ito upang higit na mapag-ugnay ang pagsusuring pampanitikan at ang praktikal na pangangailangan sa pagtuturo ng panitikang Filipino. Dahil dito, nilalayon ng pag-aaral na suriin ang mga sosyolohikal na aspekto ng Gapô, Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, at Dekada '70, partikular ang kanilang mga tema, elementong pampanitikan, at pagpapahalagang panlipunan. Ang mga resulta ng pagsusuri ay magsisilbing batayan sa pagbuo ng mungkahing kagamitang panturo na maaaring makatulong sa pagpapalalim ng pag-unawa ng mga mag-aaral sa panitikan, kasaysayan, at mga isyung panlipunan.

Ang pag-aaral ay may kaugnayan sa tatlong Layunin sa Napapanatiling Pag-unlad o Sustainable Development Goals (SDGs), batay sa saklaw ng pagsusuri at nilalayon nitong kagamitang panturo. SDG 4 – De-kalidad na Edukasyon (Quality Education). Kaugnay ng layuning ito ang pagbuo ng mungkahing kagamitang panturo mula sa mga piling nobela ni Bautista. Sa pamamagitan ng sosyolohikal na pagsusuri, maaaring magamit ang mga akda sa pagpapalalim ng pag-unawa sa panitikang Filipino, kasaysayan, kultura, at mga usaping panlipunan. SDG 5 – Pagkakapantay-pantay ng Kasarian (Gender Equality). Makikita ang kaugnayan nito sa pagsusuri sa mga usapin ng patriyarkiya, kalayaan, karapatan, at papel ng kababaihan, partikular sa mga tauhang sina Lea sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa? at Amanda sa Dekada '70. Nagbibigay ang pagsusuring ito ng pagkakataong talakayin ang mga pananaw tungkol sa kasarian at pagkakapantay-pantay. SDG 16 – Kapayapaan, Katarungan, at Matatag na mga Institusyon (Peace, Justice and Strong Institutions). Maiuugnay ang layuning ito sa pagtalakay sa mga temang karapatang pantao, diskriminasyon, panunupil, at katarungang panlipunan na inilalarawan sa mga nobela. Maaaring magsilbing batayan ang mga akda sa pag-unawa sa kahalagahan ng mga karapatan at makatarungang ugnayang panlipunan. Ang pagkakaugnay sa mga SDG na ito ay nakabatay sa mga tema at layuning pang-edukasyon ng pag-aaral, at hindi nangangahulugang nasukat na nito ang aktuwal na epekto sa pagkamit ng mga naturang layunin.

Ang pag-aaral ay may kaugnayan sa pagpapanatili at pagpapaunlad ng edukasyon, kultura, at kamalayang panlipunan. Sa larangan ng edukasyon, nagbibigay ito ng batayan sa paggamit ng mga akdang Pilipino bilang kagamitang panturo upang mapag-ugnay ang pagkatutong pampanitikan at pag-unawa sa mga isyung panlipunan. Sa aspektong kultural, nakatutulong ang pagsusuri sa pagpapahalaga sa panitikang Pilipino bilang daluyan ng kasaysayan, pagkakakilanlan, at mga karanasang humuhubog sa lipunan. Ang pag-aaral sa mga akda ni Bautista ay maaaring magsulong ng patuloy na pagtalakay sa mga pagpapahalagang nakapaloob sa panitikang lokal. Sa aspektong panlipunan, nagbibigay ang mga nobela ng pagkakataong suriin ang mga usaping may kaugnayan sa kasarian, diskriminasyon, karapatang pantao, at hindi pagkakapantay-pantay. Ang mga paksang ito ay maaaring gamitin sa mga talakayang naglalayong palawakin ang pag-unawa sa mga karanasan ng iba't ibang pangkat sa lipunan. Sa kabuuan, nakatuon ang multidisiplinaryong ambag ng pag-aaral sa pag-uugnay ng panitikan, edukasyon, kultura, at mga isyung panlipunan. Ang mungkahing kagamitang panturo ay maaaring maging instrumento sa pagpapalalim ng pagkatutong nakabatay sa mga karanasang Pilipino, bagaman nangangailangan pa ng hiwalay na pagtataya upang matukoy ang aktuwal na bisa nito sa pagtuturo at pagkatuto.

METODOLOHIYA

A. Disenyo ng Pananaliksik

Gumamit ang pag-aaral ng kwalitatibong pagdulog sa pamamagitan ng deskriptibo-analitikal na disenyo upang ilarawan at suriin ang mga sosyolohikal na aspekto ng mga piling nobela ni Lualhati Bautista. Sa deskriptibong bahagi, tinukoy ang mga elementong pampanitikan tulad ng paksa, tauhan, tagpuan, at simbolismo. Sa analitikal na bahagi, sinuri ang mga elementong ito gamit ang sosyolohikal na pananaw upang maipakita ang mga realidad at isyung panlipunang nakapaloob sa mga akda.

B. Lugar ng Pag-aaral, Mga Kalahok ng Pag-aaral at Sampol ay Pamamaraan ng Pagpili

Ang pananaliksik ay isang dokumentaryong pagsusuri na nakatuon sa tatlong piling nobela ni Lualhati Bautista. Walang tiyak na heograpikong lugar na tinukoy para sa aktuwal na pagsasagawa ng pag-aaral. Walang direktang kalahok na kasangkot sa pananaliksik sapagkat ito ay isang dokumentaryong pagsusuri. Ang pangunahing pinagkunan ng

datos ay ang tatlong piling nobela ni Lualhati Bautista: Gapô, Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, at Dekada '70. Ang pagsusuri ay nakatuon sa tatlong piling nobela ni Lualhati Bautista. Ang mga akdang ito ang nagsilbing pangunahing materyales sa pagtukoy sa mga elementong pampanitikan, temang panlipunan, at pagpapahalagang moral. Hindi tinukoy sa orihinal na metodolohiya ang partikular na pamamaraan o pamantayan sa pagpili ng mga nobela.

C. Instrumento ng Pananaliksik

Tatlong pangunahing instrumento ang ginamit sa pag-aaral. Ang Content Analysis Checklist ay ginamit upang sistematikong suriin ang estruktura at mga elementong pampanitikan ng mga nobela. Ang Thematic Analysis Guide ay nagsilbing gabay sa pagtukoy sa mga temang panlipunan at mga kontekstong kultural, politikal, at ekonomiko. Samantala, ginamit ang Krayterya sa Pagsusuri ng Pagpapahalagang Moral upang suriin ang mga pagpapahalagang ipinakikita sa kilos, paniniwala, at desisyon ng mga tauhan, partikular ang pag-ibig, katapatan, at malasakit. Nakatulong ang mga instrumentong ito sa sistematiko at organisadong pagsusuri at interpretasyon ng datos mula sa mga nobela.

D. Baryabol ng Pag-aaral

Ang pag-aaral ay nakatuon sa sosyolohikal na pagsusuri sa tatlong piling nobela ni Lualhati Bautista: Gapô, Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, at Dekada '70. Dahil kwalitatibo at deskriptibo-analitikal ang disenyo ng pananaliksik, hindi ito gumagamit ng independiyente at dependiyenteng baryabol. Sa halip, nakabatay ang pagsusuri sa mga pangunahing kategoryang kinabibilangan ng mga elementong pampanitikan, teoryang pampanitikan, at pagpapahalagang panlipunan. Saklaw ng pagsusuri sa mga elementong pampanitikan ang paksa, tauhan, tagpuan, paningin, at simbolismo. Ginamit ang mga teoryang Sosyolohikal, Feminismo, Marxismo, at Postkolonyalismo upang maunawaan ang mga temang panlipunan at ang ugnayan ng mga akda sa kalagayan ng lipunang Pilipino. Sinuri rin ang mga pagpapahalagang kultural, pampolitika, pang-ekonomiya, at pang-espiritwal na nakapaloob sa mga nobela. Ang mga natuklasan mula sa pagsusuri ay magsisilbing batayan sa pagbuo ng mungkahing kagamitang panturo sa panitikang Filipino na naglalayong mapalalim ang pag-unawa ng mga mag-aaral sa mga akdang pampanitikan at sa mga isyung panlipunang inilalarawan sa mga ito.

E. Pamamaraan ng Pangangalap ng Datos

Isinagawa ang pangangalap ng datos sa pamamagitan ng dokumentaryong pagsusuri sa tatlong piling nobela. Sinuri ang mga elementong pampanitikan gamit ang Content Analysis Checklist, tinukoy ang mga pangunahing temang panlipunan sa tulong ng Thematic Analysis Guide, at pinag-aralan ang mga pagpapahalagang moral batay sa kilos, paniniwala, at desisyon ng mga tauhan. Ang mga nakalap na impormasyon mula sa mga akda ang nagsilbing batayan sa pagsusuri sa kanilang mga sosyolohikal na aspekto.

F. Pagsusuri ng Datos

Ginamit sa pag-aaral ang qualitative content analysis at thematic analysis upang sistematikong suriin ang mga datos mula sa tatlong piling nobela ni Lualhati Bautista: Gapô, Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, at Dekada '70. Sa pamamagitan ng Content Analysis Checklist, sinuri ang mga elementong pampanitikan tulad ng paksa, tauhan, tagpuan, paningin, at simbolismo upang matukoy ang kanilang kaugnayan sa mga realidad ng lipunang Pilipino. Ginamit ang thematic analysis upang matukoy ang mga nangingibabaw na temang panlipunan sa pamamagitan ng pagkilala sa mga paulit-ulit na padron sa mga akda. Sinuri rin ang mga pagpapahalagang moral batay sa kilos, paniniwala, at desisyon ng mga tauhan. Inilapat ang mga teoryang Sosyolohikal, Feminismo, Marxismo, at Postkolonyalismo upang mapalalim ang interpretasyon sa mga isyung kultural, pampolitika, at pang-ekonomiya na inilalarawan sa mga nobela. Isinagawa rin ang integratibo at komparatibong pagsusuri upang paghambingin ang mga pagkakatulad at pagkakaiba ng tatlong nobela sa paglalarawan ng mga isyung panlipunan at pagpapahalagang kultural, pampolitika, pang-ekonomiya, at pang-espiritwal. Ang mga natuklasan mula sa pagsusuri ay magsisilbing batayan sa pagbuo ng mungkahing kagamitang panturo sa panitikang Filipino.

G. Etikal ng Konsiderasyon

Sinunod sa pag-aaral ang mga pamantayang etikal na naaangkop sa dokumentaryong pananaliksik. Dahil walang direktang kalahok na kasangkot, binigyang-pansin ang wastong pagkilala sa mga may-akda ng orihinal na akda at ang pagpapanatili sa tunay na diwa ng mga nobela. Isinagawa ang pagsusuri at interpretasyon ng datos nang tapat at obhetibo upang makapagbigay ng makabuluhang ambag sa pagtuturo at pag-unawa sa panitikang Pilipino sa konteksto ng mga isyung panlipunan.

RESULTA AT TALAKAYAN

A. Katangian ng mga Respondente

Mga Pangunahing Paksa at Tema

Natukoy sa Gapô ang kolonyal na kaisipan, rasismo, diskriminasyon, at paghahanap ng pagkakakilanlan bilang mga pangunahing tema. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, nangibabaw ang kalagayan ng kababaihan sa patriyarkal na lipunan, pagiging ina, kalayaan, at pananagutan. Samantala, sa Dekada '70, itinampok ang politikal na pagkamulat, awtoritaryanismo, aktibismo, at mga karanasan ng pamilya sa panahon ng Batas Militar. Ipinapakita ng mga temang ito ang magkakaibang karanasang panlipunan na inilalarawan sa tatlong nobela. Kaugnay ng mga natuklasan, sinuri ni San Juan (2022b) ang Gapô bilang alegoryang naglalarawan ng rasismo, kolonyal na ugnayan, at tunggalian ng mga puwersang panlipunan. Sa isa pang pag-aaral, tinalakay ni San Juan (2022a) ang Dekada '70 sa konteksto ng karanasan ng kababaihan, patriyarkal na awtoridad, at ugnayan ng personal at pampublikong buhay. Ipinakikita ng mga pagsusuring ito na ang mga temang matatagpuan sa mga nobela ay maaaring maunawaan sa pamamagitan ng kanilang historikal at panlipunang konteksto.

Paglalarawan at Pag-unlad ng mga Tauhan

Lumitaw sa pagsusuri na ang mga tauhan ay kumakatawan sa iba't ibang karanasan at pananaw sa lipunan. Sa Gapô,

inilarawan si Joe bilang tauhang nakararanas ng krisis sa pagkakakilanlan, samantalang sina Steve at Ali ay kumakatawan sa makabayan at ideolohikal na pananaw. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, si Lea ay nagpapakita ng pag-unlad bilang babae at ina, habang sina Ojie at Maya ay sumasalamin sa pagbabago ng istruktura ng pamilya. Sa Dekada '70, si Amanda ay nagbabago mula sa tahimik na maybahay tungo sa pagkakaroon ng politikal na kamalayan, samantalang sina Jules, Julian Sr., at iba pang miyembro ng pamilya ay nagpapakita ng magkakaibang pananaw sa lipunan. Ipinakita ni Costes (2024) na ang mga tauhan sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa? ay humaharap sa mga inaasahan ng lipunan habang binubuo ang kanilang pagkakakilanlan. Binibigyang-diin ng kaniyang pagsusuri ang ugnayan ng mga papel na ginagampanan ng tauhan, personal na karanasan, at mga pamantayang panlipunan. Samantala, tinalakay ni San Juan (2022a) ang pag-unlad ni Amanda sa Dekada '70 bilang bahagi ng kaniyang pakikipag-ugnayan sa mga inaasahan sa kaniya bilang asawa, ina, at indibidwal. Sinusuportahan ng mga pag-aaral na ito ang interpretasyong ang pag-unlad ng mga tauhan ay kaugnay ng mas malawak na kalagayang panlipunan.

Tagpuan at Kontekstong Pangkasaysayan

Natukoy na ang mga tagpuan sa tatlong nobela ay may mahalagang gampanin sa pagpapahayag ng mga isyung panlipunan. Sa Gapô, ang lungsod ng Olongapo ay sumasalamin sa kolonyal na impluwensiya at diskriminasyon sa panahon ng presensiya ng mga base militar ng Estados Unidos. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, ang urbanong kapaligiran ay nagsisilbing espasyo ng tunggalian sa pagitan ng tradisyonal na inaasahan sa kababaihan at personal na kalayaan. Sa Dekada '70, ang tahanan ng pamilyang Bartolome sa Maynila ay nagiging lunan ng magkakaibang pananaw at panlipunang pagkamulat sa panahon ng Batas Militar. Sa pagsusuri ni San Juan (2022b), ang tagpuan ng Gapô ay mahalaga sa paglalarawan ng ugnayan ng Pilipinas at Estados Unidos at ng mga karanasang nakaugat sa kolonyalismo. Kaugnay nito, ipinaliwanag ni San Juan (2022a) ang Dekada '70 sa pamamagitan ng ugnayan ng pribadong buhay-pamilya at ng mas malawak na kalagayang pampolitika. Ipinahihiwatig nito na ang tagpuan ay hindi lamang pisikal na lugar kundi bahagi ng pagbuo ng kahulugan at pagpapahayag ng mga temang panlipunan sa mga nobela.

Paningin at Paraan ng Pagsasalaysay

Ipinakita sa orihinal na pagsusuri na gumagamit ang Gapô ng pangatlong panauhang limitado upang ilarawan ang personal na salungatan at krisis sa pagkakakilanlan ng pangunahing tauhan. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, binigyang-diin ang unang panauhang pananaw ni Lea upang maipahayag ang kaniyang mga karanasan bilang babae at ina. Samantala, sa Dekada '70, ang pagsasalaysay ni Amanda ay nagpapakita ng kaniyang emosyonal at politikal na pagkamulat habang nagbabago ang kalagayan ng kaniyang pamilya. Maiuugnay ang natuklasan sa pag-aaral ni San Juan (2022a), na nagsuri sa Dekada '70 sa pamamagitan ng pagsasalaysay ni Amanda Bartolome at ng kaniyang karanasan bilang ina at asawa. Sa ganitong paraan, nagagamit ang pananaw ng tauhan upang maipahayag ang ugnayan ng personal na karanasan at mga pangyayaring panlipunan. Ipinakikita rin ng pagsusuri na ang tinig ng mga pangunahing tauhan ay mahalagang bahagi ng pag-unawa sa kanilang pagkakakilanlan at kamalayan.

Simbolismo sa mga Nobela

Natukoy sa Gapô na ang pagkakakilanlan ng pangunahing tauhan, lungsod ng Olongapo, at pangarap sa Amerika ay sumasagisag sa kolonyal na impluwensiya at paghahanap ng identidad. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, ang katawan, trabaho, at mga anak ni Lea ay kumakatawan sa kalayaan, pananagutan, at pagbabago ng papel ng kababaihan. Sa Dekada '70, ang pamilya Bartolome, tinig ni Amanda, at pagkamatay ni Jason ay nagsisilbing mga simbolo ng panlipunang tunggalian, pagkamulat, at karahasang inilalarawan sa akda. Sinuri ni San Juan (2022b) ang Gapô bilang alegoryang pambansa na nag-uugnay sa karanasan ng mga tauhan sa mas malawak na usapin ng kolonyalismo at pagkakakilanlan. Samantala, binigyang-diin nina Besmonte et al. (2025) na ang Dekada '70 ay maaaring basahin bilang akdang nagpapanatili ng mga alaala at karanasang kaugnay ng Batas Militar. Ipinahihiwatig ng mga pag-aaral na ito na ang mga simbolo ay nagsisilbing kasangkapang pampanitikan sa pagpapahayag ng historikal at panlipunang kahulugan ng mga nobela.

B. Mga Angkop na Teoryang Pampanitikan

Sosyolohikal, Postkolonyal, Feminismo, at Marxismong Pananaw

Natukoy na ang Postkolonyalismo ay angkop sa pagsusuri ng Gapô dahil sa mga temang kolonyal na mentalidad, neokolonyalismo, at krisis sa pagkakakilanlan. Ang Feminismo naman ay ginamit sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa? upang suriin ang kalagayan at kalayaan ng kababaihan. Samantala, ang Marxismo at sosyopolitikal na pananaw ay inilapat sa Dekada '70 upang maunawaan ang tunggalian ng uri, panunupil, at pagkamulat ng mga tauhan. Ang sosyolohikal na pananaw ay nagsilbing pangkalahatang batayan sa pag-uugnay ng mga elementong pampanitikan sa lipunang inilalarawan sa mga akda. Ang mga napiling teorya ay maiuugnay sa mga pagsusuri ni San Juan (2022b) sa rasismo at kolonyal na ugnayan sa Gapô at ni San Juan (2022a) sa patriyarkiya at kalayaan ng kababaihan sa Dekada '70. Kaugnay nito, ginamit ni Costes (2024) ang mga sosyokultural na pananaw upang suriin ang pagbuo ng identidad at papel ng mga tauhan sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?. Ipinakikita ng mga pag-aaral na ito ang kabuluhan ng paggamit ng magkakaibang teoretikal na lente upang maunawaan ang mga tema at ugnayang panlipunan sa mga nobela.

C. Pagpapahalaga sa mga Piling Nobela

Mga Pagpapahalagang Kultural

Lumitaw sa Gapô ang mga usaping postkolonyalismo, mentalidad dayuhan, rasismo, at prostitusyon bilang bahagi ng paglalarawan sa kulturang naaapektuhan ng kolonyal na impluwensiya. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, nangibabaw ang patriyarkal na kultura, alternatibong anyo ng pamilya, at kalayaan ng kababaihan. Samantala, sa Dekada '70, ipinakita ang mga pagbabago sa pananaw at gampanin ng pamilya kasabay ng panlipunang pagkamulat at aktibismo. Kaugnay ng mga natuklasan, ipinakita ni Costes (2024) na ang mga pamantayang kultural at mga papel na itinatakda ng lipunan ay nakaaapekto sa pagbuo ng identidad ng mga tauhan

sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?. Sa larangan naman ng edukasyon, natuklasan nina Caliboso et al. (2025) na ang paggamit ng mga 10ap a at katutubong akdang pampanitikan ay nakatutulong 10ap ag-uugnay ng pagkatuto sa identidad at karanasan ng mga mag-aaral sa mga institusyong kanilang sinuri. Ipinahihiwatig nito ang potensiyal ng mga akda ni Bautista bilang materyales sa pagtalakay sa kulturang Pilipino, bagaman hindi pa nasusukat sa kasalukuyang pag-aaral ang aktuwal na epekto ng mga ito sa mga mag-aaral.

Mga Pagpapahalagang Pampolitika

Natukoy sa Gapô ang mga pagpapahalagang may kaugnayan sa pagkamakabansa, paninindigan, at pagtutol sa kolonyalismo. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, lumitaw ang mga usapin ng karapatang pantao, 10 arapata, at katarungan sa pamamagitan ng karanasan ni Lea. Samantala, sa Dekada '70, itinampok ang pakikibaka, karapatang sibil, at pag-unlad ng kamalayang panlipunan ni Amanda sa panahon ng Batas Militar. Tinalakay ni San Juan (2022a) ang Dekada '70 bilang salaysay na nag-uugnay sa personal na 10arapata, karanasan ng kababaihan, at kalagayang pampolitika ng lipunan. Sa pag-aaral naman nina Besmonte et al. (2025), binigyang-diin ang papel ng nobela sa pagpapanatili ng 10arapatan10 na alaala at pag-unawa sa mga karanasan sa panahon ng Batas Militar. Sinusuportahan ng mga pag-aaral na ito ang interpretasyong ginagamit ng mga nobela ang personal na karanasan ng mga tauhan upang mailarawan ang mas malawak na usapin ng 10arapatan, kapangyarihan, at panlipunang kamalayan.

Mga Pagpapahalagang Pang-ekonomiya

Natukoy sa Gapô ang pagkaasa sa dayuhang ekonomiya at neokolonyalismo bilang mga pangunahing usaping pang-ekonomiya. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, itinampok ang kalayaang pinansiyal ng kababaihan at pagkakapantay-pantay. Samantala, sa Dekada '70, lumitaw ang kamalayang pang-uri at inhustisyang pang-ekonomiya sa konteksto ng mga tunggaliang panlipunang inilalarawan sa nobela. Ang mga natuklasan sa Gapô ay maiuugnay sa pagsusuri ni San Juan (2022b), na nagtalakay sa ugnayan ng kolonyalismo, kapitalistang kapangyarihan, at kalagayan ng mga manggagawa sa nobela. Kaugnay nito, sinuri ni San Juan (2022a) ang mga tunggalian sa Dekada '70 sa pamamagitan ng ugnayan ng pamilya, trabaho, maternidad, at mga istrukturang panlipunan. Ipinapakita ng mga pag-aaral na ang kalagayang pang-ekonomiya ay mahalagang bahagi ng pag-unawa sa mga karanasan at desisyon ng mga tauhan.

Mga Pagpapahalagang Pang-espiritwal

Lumitaw sa Gapô ang pagkilala sa sarili, dignidad, at katotohanan bilang mga pagpapahalagang pang-espiritwal. Sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, binigyang-diin ang pananagutan, pagmamahal, at kalayaan sa pamamagitan ng karanasan ni Lea bilang ina. Samantala, sa Dekada '70, ipinakita ang paninindigan, katarungan, at malasakit sa kapwa sa pamamagitan ng pag-unlad ng kamalayan ni Amanda. Ipinahihiwatig ng mga natuklasan na ang espiritwalidad sa tatlong nobela, ayon sa interpretasyon ng kasalukuyang pag-aaral, ay nakaugat sa makataong pagkilos at pagpapahalaga sa dignidad sa halip na sa mga gawaing panrelihiyon. Maiuugnay ito sa pagsusuri ni Costes (2024) sa pagkakakilanlan at katatagan ng mga tauhan sa Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa? at sa pagsusuri ni San Juan (2022a) sa pag-unlad ni Amanda sa gitna ng mga tunggaliang personal at panlipunan. Gayunman, ang mga naturang pag-aaral ay hindi tuwirang sumusukat sa espiritwalidad; ginagamit lamang ang mga ito upang magbigay ng kaugnay na konteksto sa interpretasyon ng mga tauhan.

KONGKLUSYON AT REKOMENDASYON

A. Kongklusyon

Batay sa sosyolohikal na pagsusuri sa mga nobelang Gapô, Bata, Bata… Pa'no Ka Ginawa?, at Dekada '70 ni Lualhati Bautista, natuklasan na ang mga akda ay sumasalamin sa mga realidad ng lipunang Pilipino sa pamamagitan ng mga tauhan, tagpuan, at paraan ng pagsasalaysay. Nangibabaw ang mga temang kolonyalismo, patriyarkiya, diktadura, kahirapan, at personal na kalayaan, gayundin ang mga pagpapahalagang kultural, pampolitika, pang-ekonomiya, at pang-espiritwal. Ipinakita rin ng mga nobela ang mahalagang papel ng kababaihan sa pagbuo ng kamalayan at pakikilahok sa pagbabago ng lipunan. Sa kabuuan, ang mga akda ni Bautista ay nagsisilbing makabuluhang kasangkapan sa pag-unawa sa kasaysayan, kultura, at mga isyung panlipunan na maaaring maging batayan sa pagbuo ng kagamitang panturo sa panitikang Filipino.

B. Rekomendasyon

Batay sa mga natuklasan, inirerekomenda ang pagbabasa at pagsusuri sa mga nobela ni Lualhati Bautista upang mapalalim ang pag-unawa ng mga mag-aaral sa ugnayan ng personal na karanasan, kasaysayan, at lipunang Pilipino. Hinihikayat ang mga guro na gamitin ang mga akda bilang kagamitang panturo sa pagtalakay sa karapatang pantao, patriyarkiya, kolonyalismo, at katarungang panlipunan. Iminumungkahi rin sa mga mananaliksik na palawakin ang pagsusuri sa iba pang akda ni Bautista at ihambing ang mga ito sa mga kontemporaryong manunulat. Para sa mga tagapagpatupad ng patakarang pang-edukasyon, inirerekomenda ang pagsasama ng mga katulad na akdang pampanitikan sa kurikulum upang malinang ang kritikal na pag-iisip, makataong pagpapahalaga, at kamalayang panlipunan ng mga mag-aaral.

Ang pag-aaral ay nakatuon lamang sa tatlong piling nobela ni Lualhati Bautista at gumamit ng kwalitatibong dokumentaryong pagsusuri. Dahil dito, ang mga natuklasan ay nakabatay sa interpretasyon ng mga elementong pampanitikan at temang panlipunan sa mga napiling akda. Hindi saklaw ng pananaliksik ang aktuwal na pagtataya sa bisa ng mungkahing kagamitang panturo sa pagkatuto ng mga mag-aaral

PASASALAMAT

Taos-pusong nagpapasalamat ang mga mananaliksik sa mga indibidwal at institusyong nagbigay ng suporta sa pagsasakatuparan ng pag-aaral. Kinikilala rin nila ang mahalagang ambag ni Lualhati Bautista sa panitikang Pilipino, na ang mga piling nobela ay nagsilbing pangunahing materyal sa pananaliksik. Ang mga akdang ito ay naging mahalagang batayan sa sosyolohikal na pagsusuri at pagbuo ng mungkahing kagamitang panturo.

SANGGUNIANG BANGGIT

A. J. Llave, "Competitive advantage, strategic management practices, and business sustainability: Inputs to business competency framework," International Journal of Research Studies in Management, vol. 11, no. 9, pp. 1–16, 2023, doi: 10.5861/ijrsm.2023.1119

Arbasto, M. L. L. (2019). Katotohanang panlipunan sa mga piling maikling kuwentong Pilipino ni Vicente Sotto, Sr.: Isang pamaksang pagsusuri. *ACADEME University of Bohol Graduate School and Professional Studies Journal, 15*(1), 28–53. https://doi.org/10.15631/aubgsps.v15i1.143

Bañez, M. M., Sarmiento, M. B., & Bañez, R. M. (2019). Cognitive models and literary competence of junior high school students. *PUPIL: International Journal of Teaching, Education and Learning, 3*(1), 258–280. https://doi.org/10.20319/pijtel.2019.31.258280

Besmonte, M., Galang, M. R., Roque, M., & Santos, J. (2025). Re-evaluating Lualhati Bautista: Prose and criticism in Philippine literature. *Psychology and Education: A Multidisciplinary Journal, 34*(7), 857–860. https://doi.org/10.70838/pemj.340707

Bradbury, R. (2021). Fahrenheit 451. In *Routledge eBooks* (pp. 129–141). https://doi.org/10.4324/9781003235750-14

Caliboso, J., Bagalay, B., Santiago, M. G., Bayan, R., Aguinaldo, I., & Belo, J. (2025). Literary texts as cultural tools: A study on contextualized learning strategies in Philippine higher education. *International Journal on Culture, History, and Religion, 7*(SI2), 340–355. https://doi.org/10.63931/ijchr.v7iSI2.205

Cole. (2018). Introduction to the sociology of knowledge. https://www.thoughtco.com/sociology-of-knowledge-3026294

Costes, M. R. L. (2024). Social masks and identity construction in Lualhati Bautista's Bata... Pa'no Ka Ginawa? *Randwick International of Education and Linguistics Science Journal, 5*(2), 386–393. https://doi.org/10.47175/rielsj.v5i2.978

Daniels, H. (2023b). *Literature circles: Voice and choice in book clubs and reading groups*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781032681504

de Beauvoir, S. (1949). *The second Gallimard*. https://archive.org/details/1949SimoneDeBeauvoirTheSecond

Eustaquio, M. T., Clemente, R., Joaquin, M., Manaois, F. R., Alih, C., & Tulawie, A. (2025). Reimagining pedagogy through cultural narratives: Integrating Philippine literature in higher education classrooms. *International Journal on Culture, History, and Religion, 7*(SI2), 262–277. https://doi.org/10.63931/ijchr.v7iSI2.203

Fernandez, K. L. (2019). *Kritikal na papel: Pagsusuri ng isang kontemporaryong nobelang Filipino, Si Amapola sa 65 na kabanata ni Ricky Lee*. Unibersidad ng Pilipinas Diliman. https://bit.ly/2R4lLU

Johnson, A. P. (2022). *The human dimension in education: Essential learning theories and their impact on teaching and learning*. Rowman & Littlefield. https://doi.org/10.5771/9781475852745

Klarer, M. (2023). *An introduction to literary studies*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003133025

San Juan, E., Jr. (2022a). Lakas ng feministang makabayan laban sa patriyarkang diktadurya ng imperyo: Pagsubok sa interpretasyon ng Dekada '70 ni Lualhati Bautista. *Akda: The Asian Journal of Literature, Culture, Performance, 2*(1), 1–18. https://doi.org/10.59588/2782-8875.1028

San Juan, E., Jr. (2022b). Pagdulog sa 'Gapo ni Lualhati Bautista: Rasismo, maskulinistang ideolohiya, at himagsik ng anakpawis sa isang alegoryang pambansa. *Malay Journal, 34*(2), Article 3. https://doi.org/10.59588/2243-7851.1050